

akadémikuskodásba. Sokkal inkább az olvasó tisztelete mutatkozik bennük: az olvasóé, aki a könyvvel egy sokrétű szellemi és érzékleti *egészt* vesz kezébe, s bizony nem mindig van kedve a mégoly felszíni gyarlóságok mögött is fürkészni a belső érdemeket. Jótett helyébe azonban Lőrinczy Huba sem várhatott jót: tulajdon kötetébe is jó pár sajtóhiba csúszott.

A gyűjtemény szerzője persze maga is eleget tesz önnön kritikai igényeinek. Nyelve ápoltt, választékos, — némely fordulataiban egyenesen ódon zamatú, vere-tes. Fölvívnam a figyelmet a feltételes módú, többes szám első személyű igealak hagyományörző ragozására tárgyias esetben, valamint a határozói igenév rendszeres használatára. Csak egyetlen modorosság nyomát vélem fölfedezni itt-ott a példaszzerűen fogalmazott szövegekben: a szótestbe ékelődő, zárójelbe tett, jelentésmódosító betű avagy betűk előfordulását; pl. érint(h)ettük. Magam ilyenkor változott írásképpel megismételném a szót. Talán csak azért szűrt szemet ez az apróság, mert irodalmi hetilapunknak nemrégiben még szinte minden oldalára jutott egy ebből az érdekességhajhász betűjátékból.

Kevesebb külön mondanivalónk maradt az utolsó ciklus szépirodalmi bírálatairól. A recenzált művek kiválasztása, felsorakoztatása itt árnyalatnyival esetlegesebbnek rémlik; itt valóban kísért az alkalmat adó művek megjelenésének véletlene egy kimért periódusban. Mindenesetre feltűnő és számomra rokonszenves, hogy a szerzőt mélyen foglalkoztatja az ún. harmadik nemzedék teljesítménye: ez az érdeklődés Rónayról és Jékelyről szóló írásaiból derül ki elsődlegesen. Az utánuk következők közül is a talányos, rejtőző, önelvűen zárt költői-epikus világokhoz vonzódik (Rábához, Mándyhoz). De méltat, sőt „fölfedez” fiatalabbakat is (Tóth Juditot, Bólya Pétert). Eddig is kiemeltük már arányosságigényét (mely végül is a kompozíció igénye); itt egy másfajta érték járul az előbbihez, saját kedvelt szavával: az „imponderábilák” iránti fogékonyság, amely a szavakba alig foglalható hangulati, érzelmi minőségekre, sugallatokra is rezonálni tud.

Kötete előhangjában Lőrinczy Huba Bajza, Gyulai, Péterfy, Ambrus, Komlós Aladár és Rónay György munkásságát nevezi meg kritikusai eszményeiként. Magam még melléjük, közéjük állítanám az értekező Aranyt, a részlettényeket fáradhatatlanul búvárló, de mindenkor határozott koncepciót, értékrendet érvényesítő „nagykritikust”. Akárhogyan is: ihlető, ösztönző névsor. A *Fénytörés* pedig szerzőjének rangot, magas irodalomtörténeti és kritikusai rangot adó gyűjtemény. (*Magvető*)

BÁRDOS LÁSZLÓ

„Csukódva tágul, mint a szemhéj”

PARTI NAGY LAJOS KÖLTÉSZETÉRŐL

1

Az Angyalstop és a Csuklógyakorlat fogadtatása látszólag egységes volt: jellegzetes, kiforrott, sajátos, az eddigiektől elütő, egységes, „belső törvényszerűségeiben jól követhető”, címkéket ragasztottak a Parti Nagy-opusokra. De a „belső” elemzése mintha a formai jegyek rendszerbe helyezésére korlátozódott volna, a lelki motivációk meghatározása nélkül. A pszichikus háttér előtt megmaradt a titkos függöny. Pedig Parti Nagy világa sokkal több, mint irodalom. Sokkal másabb ő, mint „mások” a fiatal költészetből. Valami gyökeresen megváltozott ő általa a magyar irodalomban. Rendhagyó módon, új élel.

Az autonóm ember megváltozik, ha a külvilág elemeit rendezi át. Nem pusztá lé-tével mozdítja el a „történetet”, hanem tudatosan, cselekvően nyúl bele a mind-addig „nélküle” viselkedő világba. Amikor megérinti, majd mélyeibe ereszkedik, maga is más lesz. Mielőtt tevőlegesen beavatkozna a dolgok folyásába, megfigyel, kívülről él át bent levő cselekvéseket, (mások tébolyait), mások bevonulását a való-ságba. Ez a tanulás. Megismerni a szerkezetet, mielőtt átalakítanánk. Aki nem au-tonóm, az türelmetlen. Tanulás, megfigyelés előtt (nélkül) beleártja magát, szinte „belecsobban” a történés finoman áterezett, érzékeny anyagába. A dolgokról való nemtudással nyúl bele a dolgokba. Nyilvánvaló, hogy ront, árt. De az autonóm ember őt is megtanulja, fölméri, beépíti saját stratégiájába, hogy kikerülje vagy megtanítsa. Attól függően, milyen.

„... keretben taps ropog” (garnidallam). A végtelen behatároltságban csak akkor van esélyünk, ha látjuk a határok mögötti indítékokat. A behatároltságban is van öröm. Ha igazán az, akkor nem eufórikus, hanem fájdalmas. Az érzések Parti Nagy Lajos verseiben mindig összetettségükben jelentkeznek. Az autonóm egyén szen-zualitása mindig a mássá levés vágyával egybenöve tűnik fel.

Parti Nagy Lajos nemcsak az új fogalmát változtatja meg, hanem a róla ki-alakult ítéleteinket is. Az igazi újdonság sohasem formai. (Nemcsak az). Nem a külső jegyeknek az átváltozása. A régi mag legbelső rétegében állít át egy lükte-tést, s egy eddig ismeretlen programot épít bele a Lényeg génjeibe. Parti Nagy Lajos egy mindenre vonatkoztatható elemet emelt át a szemantika belsejéből a való-ságba. Ezzel a sohase kifogyó elemmel működteti játékait. Ez már nem jellemez-hető hagyományosan. Stílusok közötti, nem euklidészi beszédmód. Megújította a költészet-képet bennünk. Az előző költészetek átderengenek a verseken, a hagyo-mányok és az elődök benne vannak lényegeikkel a költészetben.

Trouvaille-mentes, cizellált sorok. „... néhány tartomány alapzaján / titokban megtapadva” (fültérkép). Szóösszevonások, hangminták, kihagyások, gesztusok. „mint hogyha nem csitítana / a gennyedő világ maga / mint hogyha túlbiztosít-tott / zár kéne, nehogy a titok / / feltépje ezt a túlokolt / rendet, hogy elhihet-nénk: / ki bűnözött az meglakolt / ...” / (mint hogyha).

Ahogy Bódy Gábor írta a Psychotechnikumban: „Nem lehet eldönteni: valami felépült pusztul itt le, vagy a lepusztultból nő ki az új. Talán mindkettő egy-szerre.”

Az autonóm személyiség önmaga útját járja, jó érzéssel kerülve ki a szepará-ciós csapdákat, s ezzel a függetlenségre törekvő viselkedésével vívja ki környezete ellenszenvét. Nem besorolható. Kialakított magának egy saját hitet, egy sajátos elkötelezettségekkel! átszótt etikát, ami kizárólag az értékek felé nyílik, s aminek a mércéi merőben mások, mint az eddig létezőek. A külvilág frakciókra szakadt, formalitásokkal bélelt (s bevett) állásaiból nézve az autonóm nem tűnik normális-nak. Kérdéses az álláspontja, mert sohasem áll, hanem folyamatában tud, mindig változik, jár. Szüntelenül tanulmányozza a többi autonómot és nem autonómot, ha kell, újabb tudása birtokában megváltoztatja véleményét, világképét, autonómiája minőségét. Ez a mentalitás érződik Parti Nagy Lajos verseiből, a terep, a környe-zet és önmaga ütődéseiből, kudarcaiból is töltekezni képes újjá-megváltódó attitűd. „akiket nem vár öltöző / laknak becsúszó szerelésben” (tollhullatás).

Ez a függetlenség nem létezhet „abszurd” tisztaság = játékoság nélkül. Ez a játékoság nem a Weöres-féle szerepalakítás, hanem egy sokkal törtebb, meggyötör-tebb játszma. Itt „a margóig se bírja pírral” (papírdal).

„Szabadnak lenni végül önmagamtól, ez nem a nirvána szabadsága, hanem annak a belátása, hogy Egész összefüggések rész szerinti tapasztalása a dolgom, hogy semmi nem függ tőlem, de ami tőlem telhető, azt mindenképpen meg kell tennem.” (Balassa Péter: Meghívás közben).

Az az olvasói attitűd találta meg P. N. L.-ben a méltó anyagot, amely a bejáratott szemléletek mellett helyet hagyott a még nem levőknek is.

„... lebegő trambulín a szájban, mosolyba szúrt napernyő” (Szabad vizek). „... az öntőformából haza / / jövője mint a porcukor / a múltja mint a rosta” (zsugor). „maga a fény- és lángképzés egyre biztonságosabb, / s míg régebben dédapa zsebe többször kigyulladt / leugorva a lóról, így égett benn egy ízben / a lottó, a hetibér, az orvosi papír, ...” (doboz).

„nem közeledsz, nem távozol. / virágmagasban, földközeli / rezegsz, verődsz, hát higgyem el, / hogy azt a repülőteret / kitűzhetem, kitűzheted? / hogy ne csak ernyőn fogjalak, / hogy belül megtaláljalak, / hogy mint a vérem járjad át / az érynyalábnyi éjszakát.” (földközeli).

Nádas Péter szavaival: „... tovább már nem fokozható etikai képlékenység állapotában érezzük ily hasonlónak magunkat egymáshoz”. „a szájban elered a tél / füstölő motorral szemek forognak / kiventilátorozzák a beszédet / a félreca-pott borozókból” (téli szinkör). Néha úgy véljük P. N. L. verseit olvasva, hogy szavai között évek teltek el. Nem távolságot jelent ez az érzés, hanem egy történeti tömörítettséget, amiben „egy” szóra korlátozódik egy-egy nagyobb életszakasz. Egyetlen szóösszevonásban három-négy réteg, szervesen. „A századrammophontiszt újrahúzza a virradatot” (Holnap indul a század csuklógyakorlatra).

Aki nem tud hosszasan, csendben nézni a másikra, az elmulasztja a valódi szavakat. A néző, fürkésző hallgatás, a csendből kinövő kis szófoszlány melegsége, bátortalanul is rokonszenves hamvassága nyer meg ebben az aurában minket, olvasókat. Parti Nagy Lajos abból a metakommunikációs sávból hozott el nekünk valamit, ahonnan még talán senki más.

Parti Nagy Lajos már nem induló költő. Nem is indult soha, úton volt eleve.

KÁNTOR ZSOLT